

СИНТАКСИЧНІ ТА КОМПОЗИЦІЙНІ ОСОБЛИВОСТІ СТРУКТУРУВАННЯ РОМАНУ АЛЕКСІСА ЖЕНІ “*L’ART FRANÇAIS DE LA GUERRE*”

У статті зроблено спробу окреслити роль когнітивних характеристик синтаксичних одиниць у формуванні смислу художнього тексту. Проведено аналіз залежності вибору синтаксичних одиниць від композиційних особливостей художнього тексту. Синтаксичні одиниці у тексті художнього твору здатні репрезентувати певні концепти.

Ключові слова: художній текст, структура тексту, синтаксичний паралелізм, концепт, емоційний синтаксис, писемне мовлення, усне мовлення.

В статье сделана попытка очертить роль когнитивных характеристик синтаксических единиц в формировании смысла художественного текста, проведен анализ зависимости выбора синтаксических единиц от композиционных особенностей художественного текста. Некоторым синтаксическим единицам свойственно репрезентировать в тексте художественного произведения определенные концепты.

Ключевые слова: художественный текст, структура текста, синтаксический параллелизм, эмоциональный синтаксис, письменная речь, устная речь.

The article is an attempt to outline the role of cognitive characteristics of syntactic units in the formation of meaning of a literary text, the dependence of the choice of syntactic units of compositional features of a literary text. Some syntactic units tend to represent concepts through the artistic text.

Keywords: artistic text, text structure, syntactic parallelism, emotional syntax, writing, speaking.

Метою статті є розкриття когнітивних особливостей синтаксичного структурування художнього прозового тексту, яким є твір А. Жені “*L’art français de la guerre*”.

Актуальність статті визначається загальною спрямованістю сучасних лінгвістичних досліджень на комплексний підхід до вивчення структурних характеристик художнього тексту, які відіграють певну роль при інтерпретації його смислу й значення в руслі когнітивно-дискурсивної парадигми.

Об’єктом дослідження є композиційне та синтаксичне структурування тексту твору А. Жені “*L’art français de la guerre*”.

Матеріалом дослідження є текст дебютного роману сучасного французького письменника А. Жені “*L’art français de la guerre*”, що був нагороджений у 2011 році найпрестижнішою французькою літературною премією Goncourt, яка присуджується за кращий роман французькою мовою.

Предметом дослідження є когнітивні властивості засобів композиційного й синтаксичного структурування твору А. Жені “*L’art*

français de la guerre”.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що в ній уперше досліджуються когнітивні особливості структурування тексту прозового твору сучасного французького письменника.

Сучасні дослідження тексту здійснюється у галузях сучасної філології як семіотика, риторика, прагматика, герменевтика, поетика, текстологія, когнітологія. Вивчення художнього тексту давно входять до кола інтересів мовознавчої науки сьогодення і не перестають бути актуальними й нині, оскільки знаходяться на перетині студій такого глобального явища як мовна система й спроб осягнути комунікативну діяльність людини.

М.М. Бахтін зазначає: “за кожним текстом стоїть система мови”, але “одночасно кожен текст (як висловлювання) є чимось єдиним і неповторним” [1:308]. Такої ж думки дотримується і З.Я. Тураєва: “текст – єдність системного й індивідуального” [2:12]. Особистий ідіолект, тобто індивідуальне мовлення автора художнього тексту, знаходячись у певній опозиції до мови як до колективно-суспільного явища, тим не менше, сприяє її діалектичному розвитку й існує саме на мовному ґрунті. Саме мовленнєва діяльність сприяє безперервній зміні мовної норми, а індивідуальна мовна система автора художнього тексту є лише конкретним проявом мовної системи [3:29, 34]. Становлення лінгвістики тексту як окремої дисципліни відкрило нові можливості вивчення мовних одиниць, зокрема у синтаксисі, оскільки текст став розумітися як “складне синтаксичне ціле” [2:12; 4:4-13]. Отже, синтаксис є фундаментом для конструювання текстового простору сучасного художнього прозового тексту.

Закон структурної організації висловлювання є загальним правилом побудови мовленнєвого акту, яким є текст [5:25]. Маючи у наявності кінцеву кількість, конкретний інвентар синтаксичних елементів, призначених для формування текстового простору художнього твору, автор може утворювати потенційно безмежну кількість структурних варіантів текстів. “Визначення системності письмового варіанту мови й текстотвірних факторів є складними, оскільки структура тексту ще недостатньо вивчена” [6:15]. Текст не є звичайною сукупністю речень, але дослідження структурних засобів зв'язку між його елементами, зокрема й синтаксичних сприятиме поглибленню знань про таку складну структуру, якою є текст [2:11]. Когнітивно-дискурсивні параметри художнього тексту залежать від його структурних і композиційних особливостей.

На початку ХХ століття, відомий французький лінгвіст,

послідовник А. Мейє, Ж. Вандрієс зазначив, що у французькій мові різниця між усним і писемним мовленням стає все більшою, ані синтаксис, ані лексика обох типів мовлення не збігаються [7:253]. Нині, з появою постмодерної літературної парадигми змінилася система кодів французької художньої літератури. Різноманіття авторських експериментів, зокрема використання письменниками пунктуаційних і синтаксичних аномалій та прийомів обумовлюється засадами та принципами постмодерного руху у літературі. Зміни синтаксичного коду прозових текстів сучасної французької літератури, а саме: скорочення синтаксичних структур, вживання еліптичних конструкцій та фрагментарність дискурсу, обумовлені тяжінням до імітації у художніх письмових текстах усного мовлення, що веде до зникнення окреслених Ж. Вандрієсом розбіжностей між усним та писемним мовленням.

Текст є цілісною структурою, для якої характерна взаємодія змістових й формальних елементів, а складники тексту, як тематичні, так і формальні є апіорно семантичними [8:36-37].

“Текст – це певна глобальна структура, що вміщує глибинну й поверхневу структури” [2:56]. Головна ідея роману А. Жені “*L’art français de la guerre*” концентрується навколо однієї з найважливіших питань французької нації, яким є пошук французької ідентичності. Це “ідейно-тематичний зміст” тексту роману, який є складником його “глибинної структури”, він бере участь у “вертикальному” плані конструювання художнього тексту [2:56-58]. Сьогодні проблема національної ідентичності набула особливого значення у зв’язку із тиском на національну самосвідомість процесів асиміляції націй та глобалізації світового суспільства. Авторська прагматична установка, як елемент глибинної структури тексту й його вертикального (інакше кажучи парадигматичного) плану, репрезентована цією ідеєю у тексті роману й у заголовку.

Згідно з думкою О.М. Пешковського, заголовок є ім’ям тексту, воно є середнім між словом і реченням; обираючи назву твору, літератор завжди зважає на потенційного адресата [9:178]. З назви роману “*L’art français de la guerre*”, можна зробити висновок, що, перш за все, цей твір призначений увазі французів, що у ньому йтиметься про одну з найважливіших сторінок історії французького народу, а саме, його участь у війнах.

“Поняття концептуальної інформації можна впровадити лише відносно тексту в завершеності. Така інформація прагне до межі, визначеної заголовком” [6:38]. Назва роману А. Жені “*L’art français de*

la guerre” повною мірою відображає концептуальну інформацію, закладену вертикально у тексті, оскільки письменник оповідає не тільки про фактичну війну із бойовими діями, а розуміє усе життя сучасного французького суспільства як війну. Роман починається з трьох епіграфів, які є ключами до авторської ідеї й також функціонують як носії концептуальної інформації та є своєрідними опорами глибинної структури художнього тексту. Головна тема простежується у всій макроструктурі тексту роману А. Жені “*L’art français de la guerre*”.

Глибинна структура тексту підпорядковує й обумовлює поверхневу структуру, що відповідає за лінійну організацію тексту, його синтагматичну, або “горизонтальну” модель [2:58-73]. Лінійне розгортання тексту має свої специфічні механізми, у яких синтаксичні засоби мають першочергове значення. Граматичні, й зокрема синтаксичні, характеристики тексту залежать від його структурно-композиційних особливостей.

У дослідженні тексту обсяг є суттєвим параметром [6:9]. Роман А.Жені “*L’art français de la guerre*” є масштабним, епічним твором, має великий обсяг та свої структурно-композиційні відзнаки. Твір складається з трьох епіграфів і чотирнадцяти частин: 1. *Commentaires I*, 2. *Roman I*; 3. *Commentaires II*, 4. *Roman II*; 5. *Commentaires III*, 6. *Roman III*; 7. *Commentaires IV*, 8. *Roman IV*; 9. *Commentaires V*, 10. *Roman V*; 11. *Commentaires VI*, 12. *Roman VI*; 13. *Commentaires VII*, 14. *Roman VII*. Отже, композиційні особливості структури тексту (цикл з 7 коментарів та 7 романів) твору А. Жені “*L’art français de la guerre*” свідчать про всеохоплюючий характер, багатозначність й глобальність висвітлених проблем війни та пошуку французької ідентичності.

Для когнітивного процесу формування смислу тексту досліджуваного роману притаманна кількісна акумуляція однотипних синтаксичних структур. Серед властивостей синтаксичного структурування, що відповідають за лінійну організацію тексту досліджуваного роману й розгортання смислу можна відзначити такі:

1. Ініціальні речення надфразних єдностей часто починаються із словосполучень з темпоральним значенням з повторами дат, наприклад:

Les débuts de 1991 furent marqués..., Au début de 1991..., Un lundi du début de 1991... (р. 4-5, 10).

Орієнтованість автора на темпоральні маркери текстової події є його модусом впорядковувати знання про світ й одночасно, з авторської позиції найоптимальнішим синтаксичним засобом для надання вагомості й першочерговості ролі часу у викладених подіях.

2. Синтаксичний паралелізм й лексичний повтор ініціальних

речень у кількох надфразних єдностях поспіль:

Regardez ce grand type maigre..., Regardez celui..., Regardez cette femme très jolie..., Regardez ce Chinois timide..., Regardez celui-ci..., Regardez cette grande femme..., Regardez cette Chinoise.... (p. 34-35).

3. Лексичні й синтаксичні неодноразові повтори називних речень в межах однієї надфразної єдності. Так, наприклад, здійснюється триразовий повтор окличних речень *Seize litres!* (p. 4), *Oh, ça recommence ! ça recommence !... Oh, ça recommence !* (p. 183) з метою викликати у адресата таку саме емоцію здивування, або жаху, які відчуває і вербалізує автор. Таким чином, емоції здивування й жаху віднаходять свою концептуальну репрезентацію не через відповідні лексичні одиниці саме через синтаксичні й пунктуаційні засоби.

4. У плані актуального членування – анафоричний повтор тем (часто без лексичної субституції), що логічно веде до переваги надфразних єдностей із константною темою:

On interrogeait..., On diffusait..., On inventait..., On romançait..., On répétait..., On radotait... (p. 10);

Vers le soir la neige se mit à tomber, La neige recouvre tout..., Elle tombe si peu..., Alors pour moi la neige, c'est le silence..., Alors pour moi la neige, c'est la chaleur humaine... (p. 38).

Частини твору з назвами *Commentaires*, відзначаються великою кількістю уривків з константною темою, якою є займенник *je*:

Je me redressai, je sortis..., j'assistais..., je remontait... (p. 10) (*Commentaires I*);

J'entends autre chose. J'entends le son de là-bas qui éclate avec arrogance. J'entends le français... (p. 235) (*Commentaires IV*).

Таким численним повтором автор через мовлення наратора наполягає на власному світобаченні, на своїй причетності до викладу подій, на важливості авторської думки. Автор у тексті проявляється через багаторазове використання займенника *je* у мовленні наратора в якості персонажа.

На відміну від текстів частин твору з назвами *Commentaires*, у частинах з назвами *Roman* не рідкі надфразні єдності з константною темою, вираженою займенниками третьої особи однини, або множини, наприклад:

Alors ils s'occupaient des blessés qui dans l'ombre de la tente attendaient sur des lits de camp. Ils attendaient de partir vers les hôpitaux des villes libres, ils attendaient de guerir, ils attendaient dans l'ombre trop chaude de la tente-hôpital ; ils chassaient les mouches qui tournaient autour des draps, ils regardaient ... (p. 215) (*Roman III*).

Це свідчить про певну відстороненість, проте не байдужість автора, який задовольняється роллю оповідача, але не свідка подій.

Рідше, ніж автор використовує повтор тем, у тексті роману вживається епіфоричний повтор рем:

La télévision colportait des chiffres et les chiffres se fixaient comme se fixent toujours les chiffres... La rumeur colportait des chiffres. (р. 4).

5. Повтори ключових опорних словосполучень, таких як *la guerre du Golfe* (р. 4, 8, 10, 15, 17), *les préparatifs de la guerre* (р. 4, 8)

6. Використання окличних речень й риторичних питальних речень (часто у повторі):

Seize litres ! (р. 4) – трикратний повтор;

Oh, comme le cinéma montre bien les choses ! Regardez ! Regardez comme deux heures montrent bien plus que des jours et des jours de télévision !...Regardez ! (р. 17-18);

Comment ai-je pu dans la spontanéité de mon rêve employer un « nous »... ? Comment puis-je vivre le récit... ? Comment puis-je moralement dire « nous »... ? (р. 31); *Comment appeler ces gens... ? Faut-il les appeler les Français ? Mais qui serais-je alors ? Faut-il les appeler « nous » ? Suffirait-il alors d'être français ... ?* (р. 31) ;

Pourquoi ne supportons-nous plus la chair ? Qu'avons-nous fait ? Qu'avons-nous fait que nous ne savons par, pour ne plus la supporter ? Qu'avons-nous oublié qui concerne le traitement de la chair ? (р. 112).

Прийом лінійного вживання кількох питальних речень з синтаксичним паралелізмом і лексичним повтором у дискурсі наратора письменник використовує у якості емоційно-експресивного засобу демонстрації авторського відношення до висловлюваного. Емоційний синтаксис свідчить про певний діалогізм й спонукає адресата шукати відповіді на поставлені питання разом із автором, наприклад:

Je n sais de quel peuple je descends. Mais peu importe, n'est pas ?

Car il n'est pas de race. N'est pas ?

Elles n'existent pas ces figures qui se battent.

Notre vie est bien plus paisible. N'est pas ?

Nous sommes bien tous les mêmes. N'est pas ?

Ne vivons-nous pas ensemble ?

N'est pas ?

Répondez-moi (р. 177).

У наведеному уривку 6 рядків закінчуються питальними реченнями, з яких 5 разів автор повторює одне й те саме питання *N'est pas ?*, яке має стверджувальне значення, незважаючи на негативно-питальну форму. В подібному випадку питальний елемент є лише

ознакою впевненості адресанта у тому, що адресат поділяє його думку [10:123]. Проте, стверджувальна частина питання є своєрідною саркастичною антифразою. Протиріччя полягає у тому, що письменник А. Жені ставить ці питання в очікуванні зворотного зв'язку – негативної відповіді від читача після спонукального речення *Répondez-moi*, яке є мовленнєвим актом характерним для діалогічного мовлення. Це доводить прийом алітерації, а саме повтор літери *N*, наявність якої провокує адресанта дати відповідь *Non* – ні.

Отже, синтаксичний паралелізм у комбінації з лексичним повтором є основним синтаксичним засобом завдяки якому створюється тематична й емоційна напруга в аналізованому творі. Емоції є частиною індивідуальної художньої концептосфери автора. Окличні й питальні риторичні речення є прототиповими для вираження авторських емоцій. Можна стверджувати, що певні концепти емоцій автора художнього твору віддзеркалюються у синтаксичних конструкціях і передаються у тексті саме через синтаксис без відповідної лексики. Таким чином, синтаксис художнього твору здатен бути незалежним від лексики репрезентантом концептів авторських емоцій у тексті.

Перспективи дослідження. Проведене дослідження виконано в межах одного з напрямів когнітивно-дискурсивної парадигми студій, яким є вивчення синтаксису французької мови, зокрема репрезентація певних концептів властивих мовленнєво-розумовій діяльності людини у синтаксичних одиницях художнього прозового тексту. Розвідка когнітивних характеристик синтаксичних одиниць, що використовуються французькими авторами у сучасних художніх текстах дозволяє виявити напрямки розвитку синтаксису та граматичної структури сучасної французької мови в цілому.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Бахтин М.М.* Собрание сочинений т.5. Работы 1940-х – начала 1960 годов / Михаил Михайлович Бахтин. – М.: “Русские словари”, 1997. – 731 с. 2. *Тураева З.Я.* Лингвистика текста: (Текст: структура и семантика) / Зинаида Яковлевна Тураева. – М.: Просвещение, 1986. – 127 с. 3. *Щерба Л.В.* Языковая система и речевая деятельность. Изд. 2-е, стереотипное / Лев Владимирович Щерба. – М.: Едиториал УРСС, 2004. – 432 с. 4. *Москальская О.И.* Грамматика текста (пособие по грамматике немецкого языка для ин-тов и фак.иностр.яз): Учеб.пособие / Ольга Ивановна Москальская. – М.: Высш.школа, 1981 – 183 с. 5. *Колшанский Г.В.* Соотношение субъективных и объективных факторов в языке / Геннадий Владимирович Колшанский. – М.: Наука, 1975. – 231 с. 6. *Гальперин И.Р.* Текст как объект лингвистического исследования / Илья Романович Гальперин. – М.: КомКнига, 2007. – 144 с. 7. *Вандриес Ж.* Язык: лингвистическое введение в историю, 1937г. Серия: Лингвистическое наследие XX века / Жозеф Вандриес. – М. Эдиториал, УРСС. 2004 – 410 стр. 8. *Шмид В.* Нарратология / Вольф Шмид. – М.: Языки славянской культуры, 2003. – 312с. 9. *Пешковский А.М.* Русский синтаксис в научном освещении / Александр Матвеевич Пешковский. – М.: Языки славянской культуры, 2001. – 544 с. 10. *Белова Н.С.* Вопросительно-отрицательная реплика в диалоге как речевой акт (на материале французского и итальянского языков) / Наталия Сергеевна Белова // Вестник МГОУ. Серия “Лингвистика”. – № 4. – 2009. – М.: Изд-во МГОУ. – С.121 – 125.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Jenni A. *L'Art Français de la guerre* / A. Jenni. – P.: Gallimard, 2011. – 620 p.

Filonenko Nataliya Georgiyvna Syntactic and compositional structuring peculiarities of Alexis Jenny's novel “*L'art français de la guerre*”